

A tankönyv szerepe a földrajzoktatásban

KÖVES JÓZSEF

Tanítási-tanulási (másképp oktatási folyamatnak értelmezhetjük a műveltségi javak több évre terjedő feldolgozását, az ember által történő elsajátítását. Körülhatároltabban egy tantárgy keretében összeállított ismeretek folyamatos feldolgozására gondolhatunk.

Néhány gondolat a tanítási-tanulási folyamatról

Ma már az ismeretszerzés, így a földrajzi ismeretek elsajátítása is, tulajdonképpen, szinte szükségszerűen az ember egész életére kiterjedő permanens tevékenység, azonban az ehhez kapcsolódó, illetve az ezen belül megvalósuló tanítási-tanulási folyamat fogalma csupán az iskolai tevékenységre vonatkozik. Ennek megfelelően a földrajz tantárgy tanítási-tanulási folyamata a tanterv által előírt földrajzi ismereteknek a tanítás és a tanulás együttes tevékenységében történő feldolgozása.

Az iskola földrajzi ismeretanyagát a tanterv témákra tagolva tartalmazza, és ezek a témák osztályokra, évfolyamokra vetítve jelennek meg. Ezt az anyagot földrajztanítás módszertanával indokolt „adagolásban” a tankönyvek, esetleg az ezekhez kapcsolódó munkafüzetek, néhány esetben munkatankönyvek tartalmazzák. Ezek a taneszközök természetesen figyelembe veszik a tantervben rögzített követelményeket is. Mindez megalapozza a földrajz tanítását, azonban az ismeretek feldolgozásához további, a pedagógus által biztosított, tudatosan megtervezett speciális eljárások szükségesek, amelyek meghatározzák az ismeretek elsajátításának rendjét és módszerét. A terv megvalósítása általában a tanítási órák egymásutánjában történik, azonban jelentős a tanítási órákon kívüli, valamint az iskolán kívüli tanulómunka is.

Mivel a tanítási-tanulási folyamat az ismeretek iskolai elsajátításának kialakított rendje, tágabb értelemben annak tekinthetjük az általános iskola és az arra épülő középiskola, illetve az egymásra épülő évfolyamok földrajzi anyagának feldolgozását.

Szűkebb értelemben az egy osztály, egy évfolyam anyaga (pl. Európa országai), vagy ezen belül egy téma (pl. Nyugat-Európa), legszűkebb értelemben pedig egy tanítási egység, az egy órára jutó ismeretanyagnak a feldolgozása tekinthető tanítási-tanulási folyamatnak. A folyamat kifejezés arra utal, hogy a tanítási-tanulási tevékenységben bizonyos részek, egymással összefüggő, ám a külön-külön történő megtárgyalással előnyösebben feldolgozható részek, egységek következnek egymás után, s a részek között kisebb-nagyobb megszakítások fordulnak elő. Például hazánk természeti földrajzának ismertetése során az éghajlat elemeit vizsgáljuk az ország területén egy tanítási egység keretében. A tanítási óra anyagának négy részre, azaz négy logikai egységre való bontása és ezek elkülönülő tárgyalása szinte magától értetődő megszakításokkal kialakított folyamat, hiszen az általános iskolában az éghajlat elemei közül a napsugárzás, a hőmérséklet, a szél és a csapadék szerepel a tanterv anyagában. Az egymástól elkülönülő logikai egységek feldolgozása ismét kisebb egységekre, mozzanatokra tagolódik.

Így a második logikai egység, hazánk hőmérsékleti viszonyainak tárgyalásánál – tematikus térképeket tanulmányozva – állapítják meg a tanulók, hogy az ország egyes területein miképpen alakul a januári és a júliusi középhőmérséklet, milyen különbségek mutatkoznak az egyes tájak évi középhőmérséklet-ingadozásában. Közben a pedagógus

gus meggyőződik arról – néhány kérdés feltevésével –, hogy mennyire ismerik a tanulók – a korábban már tárgyalt – havi középhőmérséklet és az évi közepes hőmérséklet-ingadozás fogalmakat. Ezt követően következtetnek a tanulók az egyes tájak között mutató különbségek okaira, végül mindezek lapján megfogalmazzák a hőmérsékleti viszonyok térbeli különbségeiben mutató törvényszerűségeket.

A tanítási óra ilyen formában való felbontása, megszervezése és az egységek bizonyos eljárások, módszerek alkalmazásával történő feldolgozása az oktatási folyamat mikrostruktúrája.

Egy téma feldolgozásánál a folyamatban mutató megszakításokat az egy-egy óra anyagának, azaz a tanítási egységeknek az elkülönülése adja. Ebbe a láncolatba még beékelődnek a különböző, a tanítási órán kívüli és az iskolán kívüli tanulói tevékenységek is (a házi feladatok elvégzése, külső megfigyelések, kiegészítő olvasmányok stb.). Magyarország természeti földrajzának tárgyalása a fentebb említett, hazánk éghajlatával foglalkozó tanítási egységen kívül tartalmazza azoknak az ismereteknek a feldolgozását is, amelyek az órák sorára elosztott tanítási egységekben foglalkoznak hazánk felszínével, vízrajzával, növény- és állatvilágával, valamint talajával. Ennek a témának, vagy még tágabb körben az osztály (évfolyam) egész tanévre előírt földrajzi tananyagának a feldolgozása során tulajdonképpen az zajlik le tágabb körben, ami egy tanítási órán a sorra kerülő tanítási egység tárgyalása alkalmával kisebb méretekben történik, s ez a földrajzoktatás tanítási-tanulási folyamatának makrostruktúrája.

A tanítás-tanulás kontinuitása, folyamatossága, az említett megszakítások áthidalása, a logikai egységek sokoldalú összekapcsolása a tanítási órák mikro- és a témák makrostratégiájában tekinthető át és tervezhető meg legeredményesebben. Az átgondolt tervezéssel valójában kialakítjuk a földrajzi tanterv egy adott témájához vagy annak egyik tanítási egységéhez, illetve ezek feldolgozásához kapcsolódó tanítási-tanulási folyamatot, amelynek egyes mozzanataiban a feldolgozás során speciális feladatokat valósítunk meg. Ezek az ún. didaktikai feladatok. Amiképpen szükséges, hogy tanítási óra egyes mozzanatai összekapcsolódjanak, ugyanúgy indokolt egy témán belül a tanítási egységek egymásra épülése, valamint a témák szerves egésszé való összefogása egy-egy osztály, évfolyam földrajzi anyagában. Mindezt a didaktikai feladatok megtervezése és megvalósítása biztosíthatja.

Vizsgáljuk meg ebből a szempontból a fentebb már példaként idézett tanítási egység feldolgozásának egyik mozzanatát! Hazánk éghajlatának részletes tárgyalásánál, új ismeret szerzése céljából a csapadéktérképet szemlélve látják a tanulók, hogy az ország nyugati felén, valamint a hegyvidékeken több a csapadék, mint a keleti területeken, az Alföld pedig különösen csapadékszegény. Korábban szerzett ismereteik alkalmazásával elvárható, hogy a tanulók magyarázatként hivatkozzanak egyrészt az óceán hatására, másrészt a domborzat szerepére a csapadékképződésben. A továbbiakban viszont sor kerül a hazánk éghajlatának ismeretében elvárható alkalmazásokra az ország vízrajzával, természetes növénytakarójával és mezőgazdaságával foglalkozó tanítási egységek tárgyalásánál.

A tanítási-tanulási folyamat tulajdonképpen a didaktikai feladatok tervszerű rendje. A fenti példán láthattuk az ismeretszerzés és az alkalmazás váltakozását, szinte egymásba hatolását. Valóban a korszerű felfogás szerint minden iskolai oktatás szerkezete leegyszerűsíthető ismeretszerzésre és alkalmazásra.

Ezen belül az ismeretszerzés komplex fázisában a következő mozzanatok különíthetők el:

A tanulás pszichikai megalapozása, az érdeklődés, a figyelem felkeltése, tehát a motiváció után következik

- a) a tényanyag gyűjtése vagy nyújtása,
- b) az elemző tevékenység és az azt követő általánosítások,
- c) rögzítés.

Az ellenőrzés bizonyos formái, megoldásai már átvezetnek az alkalmazás komplex fázisába, ahová besorolható a gyakorlás, valamint a rögzítés is. Ezeknek a mozzanatoknak sokszínű variációja – alkalmazó rögzítés, alkalmazó ellenőrzés, ellenőrző rögzítés – még változatosabbá teheti a földrajzoktatás tanítási-tanulási folyamatát. Szükségszerűen jelentkezik a motiváció igénye az alkalmazás komplex fázisában is.

A földrajzoktatás terén végzett metodikai kísérletek, megfigyelések feltárták, hogy a tantárgy tanítási-tanulási folyamatában különösen gazdag lehetőségek kínálóznak az ismeretszerzés és az alkalmazás, ezeken belül pedig az egyes mozzanatok variálására. A tantárgy speciális képzési feladatainak megvalósítása érdekében – felhasználva a rendelkezésre álló taneszközök gazdag választékát – szükséges is az indokoltan változtatva alkalmazott munkaformákba illesztett didaktikai feladatok változatos jelentkezése. Ilyenkor – ahogy ezt már említettük – az ismeretszerzés és az alkalmazás fázisai nem követik szabályosan egymást, hanem az ismeretanyag feldolgozásakor gyakran váltakoznak, egymásba hatolnak. Elsősorban a tanulók aktivizálása, önálló munkára nevelése igényli a didaktikai feladatok tudatos változtatását.

Ennek kapcsán, csatlakozva Báthory Zoltán felvetéséhez, a tanítási-tanulási folyamat céljának a motiválást, az aktivizálást és a differenciálást tekinthetjük. Ezek a mozgatórugók indíthatják el a földrajzoktatásban is a tanítás-tanulás folyamatát, hogy rendeltetése, feladata szerint elérhető legyen az adott iskolatípus tantervében belül a tantárgy tanításának célkitűzése.

A tanítás-tanulási folyamat alapzó funkcióinak megvalósítását nagymértékben segítik a taneszközök, amelyek sorából az utóbbi években látványosan előretörték az oktatástechnika eszközei. Ezek fokozatos integrálódása azonban továbbra sem csökkentette a hagyományos taneszközök, többek között a tankönyvek olykor vitatott jelentőségét. A továbbiakban áttekintjük és értékeljük a földrajzi tankönyvek szerepét a tantárgy tanítási-tanulási folyamatában.

A földrajztankönyvek hatása a pedagógus tevékenységére

Az igényeinket kielégítő tankönyv fogalmát így határozhatjuk meg: A földrajzoktatás számára készült tankönyv a tantárgy tantervében rögzített anyagának a követelményeket, valamint a tanulók életkori sajátosságait figyelembe vevő, rendszerező feldolgozása olyan formában, hogy sokoldalúan segítse a tanítási-tanulási folyamat funkcióinak megvalósítását.

A tanítás és a tanulás igényeit maradéktalanul kielégítő tankönyv úgyszólván pótolja a tanár számára a tantervet. Eppen a Nemzeti Alaptanterv vitái alkalmával hangzott el a dokumentum egyik felelős alkotója részéről az a kijelentés, hogy a tanterv közvetlenül tulajdonképpen a tankönyvszerzők számára készül.

Valamely iskolatípus megfelelő osztályának tankönyve szükségszerűen a tanterv által megállapított témákra bontva, ezeken belül szakmailag és metodikailag indokolt tanítási egységekben tartalmazza a tantervben a földrajz tantárgy számára előírt ismeretanyagot, a követelményeknek megfelelő szinten. Ennek a bizonyos mértékben kötött mennyiségű és szintű ismeretanyagot a feldolgozása, interpretálása, (tálalása), ide értve a tartalom mellett a szemléltető anyagot és a nyomdatechnikai kivitelezést is, ma már a különböző kiadású tankönyvekben egymástól lényegesen eltérő lehet, és a földrajztanár igénye szerint – figyelembe véve iskolája és tanulói körülményeit is – választhat. Döntése az adott osztályban a tanítás és a tanulás folyamatát bizonyos mértékig szükségszerűen meghatározza.

A tanítási-tanulási folyamatban együttesen mutatkozik, úgyszólván elválaszthatatlan a földrajztanár és a tanulók tevékenysége. Még abban az esetben sem beszélhetünk a pedagógus hatásának fölösleges voltáról – legfeljebb csökkenéséről –, ha az oktatástechnika erőteljesebb előtérbe kerülése során csupán az eszköz megválasztására, a tanulók munkájának irányítására szorítkozik.

Miképpen hat tehát a földrajztanár munkájára a tankönyv?

Amikor a tanítás-tanulási folyamat funkcióiról beszélünk, és a motivációról esik szó, a pedagógus rendkívül összetett, sokoldalú munkájának motiválására is gondoljunk. A tankönyv ilyen irányú hatását semmi körülmények között sem zárhatjuk ki, hiszen a megfelelő szakmai és pedagógiai felkészültség mellett hivatástudattal is rendelkező földrajztanárban a jó tankönyv felhasználásával történő hosszútávú tervezés, valamint egy-egy tanítási óra felépítésének, mozzanatainak elképzelése során óhatatlanul feltámad az a tevékenységre készítő belső feszültség, ami a motiváltságot jelenti.

A jól megválasztott tankönyv, amely híven tükrözi a tanterv szellemét, felépítésével, anyagával úgyszólván készen nyújtja a földrajztanár számára:

- az egész tanévre vonatkozó tanmenetet, ezen belül
- az egyes témákhoz tartozó tanítási egységek sorában
- az új ismereteket feldolgozó órák anyagát megmutató címeket, továbbá
- az ismétlődő-rendszerező, valamint az ellenőrzést is biztosító témazáró összefoglalások majd
- a tanév végi összefoglaló órák kérdés- és feladatsorát.

A megfelelő tantárgy-pedagógiai felkészültséggel megírt és illusztrált tankönyv valószínűleg készíteti a tanárt a tanulókat minél jobban aktivizáló ismeretfeldolgozó munkára azzal, hogy

- a tanítási egységek tankönyvben rögzített sorába beiktat egy-egy csoportmunkára lehetőséget nyújtó anyagot amivel eddig is találkoztunk az általános iskola és a szakközépiskola tankönyveiben,
- a tanítási egységek tankönyvi anyagának kérdés- és feladatrendszer, ábrái és képei úgyszólván sugallják egy-egy tanítási órán belül is a tanítási-tanulási folyamatban a munkaformák és a módszerek variálásával is a tanulók aktivizálását.

A sokoldalú tanári munkát és az igényes képzés lehetőségeit biztosító, megfontoltan összeállított tankönyv változatos tartalmából nem hiányozhatnak a tanterv által rögzített követelményeknek megfelelő tananyagon túl olyan kisebb-nagyobb terjedelmű földrajzi tárgyú olvasmányok, jellemző adatok, amelyek felkeltik és részben kielégítik az átlagon felüli tanulói érdeklődést. Ezek az alapvető ismereteket kiegészítő, tájékoztató jellegű, a követelményeket meghaladó szintű írások s ezeken kívül esetleg a tankönyvben is javasolt egyéb – a tanulók felkészültségének megfelelő szintű – könyvek lehetőséget biztosítanak a tanítási-tanulási folyamat funkciói közül a differenciálásra is.

A földrajztanár nem elhanyagolható feladata – erre *Kormány Gyula* hangsúlyozottan felhívja a figyelmet –, hogy megtanítsa tanulóit a tankönyv használatára, ezzel a földrajz tanulságára. A tanítási-tanulási folyamat aktívabb résztvevői a tanulók, ha például az ismeretszerzés fázisában, az elemzéshez szükséges tényanyag feltárásának mozzanatában magától értetődően tudják hasznosítani a tankönyv ábrája által nyújtott információkat, a szöveg nyomdatechnikailag kiemelt tájékoztatásait, a kislexikont, s mindezekkel párhuzamosan az atlaszt és a munkafüzetet. Természetesen ezen aktív tevékenységek során, illetve az ezekkel kapcsolatos didaktikai feladatok megoldásánál ugyancsak lehetőség kínálkozik a differenciált foglalkoztatásra.

Az aktivizálás, valamint a spontán differenciálás funkciójának érvényesülését eredményesen szolgálhatja a földrajztanár, ugyanakkor fejleszti a tanulók önálló ismeretszerző képességét is, ha egyéb megoldásokba illesztve, a tanítási-tanulási folyamat változatos tétele érdekében, alkalmaz egy olyan eljárást, amelyet *Lénárd Ferenc* javasolt. Ennek lényege, hogy a tanulók egy megadott szempont szerint, a tankönyv segítségével otthon, illetve a napközi foglalkozásán előre felkészülnek a következő tanítási órán feldolgozásra kerülő egység, tehát az új ismeret tárgyalására.

Például, amikor Dél-Amerika éghajlata a soron következő tanítási egység, a tanulók ilyen előzetes feladatot kaphatnak: Milyen hasonlóságok és különbségek mutatkoznak Afrika és Dél-Amerika éghajlata között?

Lehetőség kínálkozik csupán egy részprobléma felvetésére, miután a tanulók a kontinens felszínével már megismerkedtek: Miképpen módosítja Dél-Amerika egyes tájainak éghajlatát az Andok vonulata?

A tanulók egyéni adottságaik és eddigi munkájuk révén elért felkészültségük szerint differenciáltan végzik el az individualizált tevékenységet igénylő feladatot, és a tanítási órán ennek megfelelően kapcsolódnak be a frontális osztálymunka menetébe. A pedagógus irányító, aktivizáló, vitára készítő óravezetésétől függ, hogy a tanulók úgyszólván mindegyike sikerélményhez jusson, ami előnyösen befolyásolhatja további tanulási tevékenységüket.

A tanulók metodikailag megalapozott kapcsolata a tankönyvvel

A tanulók, illetve a tanulás szempontjából a tanítási-tanulási folyamatban a tankönyv szerepe kettős:

- egyrészt lehetőséget nyújt a sokoldalú aktivizált ismeretszerzésre, amiképpen ezt már a tanár munkájánál kiemeltem:

– másrészt biztosítja a tanítási órán feldolgozott ismereteknek a tanulók részéről otthon vagy a napközitthonban történő rögzítését, emlékezetbe vésését.

Megfelelő irányítás esetén a két tevékenység, bizonyos mértékig éppen a tankönyv nagyon összetett, párhuzamos felhasználása, hasznosítása révén egységes folyamatot alkot:

1. Nézzünk meg néhány jellegzetes, eredményesnek bizonyult lehetőségtípust a földrajzi tankönyvek tanítási órán történő felhasználásáról:

a) A tankönyv képeinek és ábráinak a frontális osztálymunkába illeszkedő elemzése a tanítási-tanulási folyamat minden mozzanatában megvalósítható. A földrajztanár problémákat felvető kérdései gyakran az illusztrációk tartalmával válaszolhatók meg. A tartalom feltárása pedig önállóan, esetleg az ábraaláírás vagy a pedagógus aktivizáló, többé-kevésbé irányító kérdései segítségével történhet.

Például a Mátra észak-déli keresztmetszetét bemutató ábrán az is látható, hogy az alacsonyabb területeken szőlőt termelnek, magasabban tölgyesek, majd bükkösök találhatóak. A tanulók feladata, előző ismereteik alapján, feltárni a magassággal változó hőmérsékleti viszonyok és a termelés, illetve a növényzet közötti összefüggéseket.

b) A földrajzi tankönyvekben egy-egy tanítási egység anyagához számos kérdés és feladat kapcsolódik, amelyek önálló megválaszolása, megoldása elvárható a következők alapján:

- a közvetlen környezetben megfigyeltek és a tanult jelenség összehasonlítása:
- a tanulók korábban szerzett ismeretei:
- a szemléleti és a következtető térképolvasás képessége:
- a tankönyv és a munkafüzet illusztrációs anyagának tartalma.

Például a Dunántúli-dombság felszínét összehasonlítják a tanulók lakóhelyük környezetének felszínével: a térkép alapján ismertetik a nagytáj részeit: a folyók futásának irányából pedig megállapítják a völgyek irányát, és ismerve a folyóvíz felszínalakító munkáját, következtetnek a dombság kialakulására, amihez segítséget nyújt a tankönyv jól elemezhető ábrája.

c) Egyes esetekben a változatos ismeretszerző tevékenység, ezzel a tanulók további aktivizálása és differenciált foglalkoztatása érdekében indokolt lehet a tankönyv szövegének elolvasatása az új ismeret feldolgozásának valamely mozzanatában.

A módszer alkalmazása semmi esetre sem jelenti azt, hogy a tanuló elolvas a tankönyvből egy kijelölt szakaszt, majd megpróbálja elmondani, mit olvasott. Az ismeretszerzés folyamatában a tankönyv szövegéből olykor egy-egy részlet elolvasatása akkor indokolt:

- ha ezzel a tanuló választ kap valamely felvetett problémára (pl. meg tudja válaszolni, hogy miért mondhatjuk lefolyástalan területnek a Volga vízvidékét)
- ha a tankönyv szövegéből nyert információ segítségével, párhuzamosan az atlasz használatával oldanak meg topográfiai feladatot a munkafüzetben (pl. megállapítják, hogy melyek Franciaország nagytájai, és beírják ezeket a munkafüzet térképvázlatába).
- ha a tanulók korábban szerzett ismereteik felidézésére szolgáló feladatot is kapnak az elolvasottakkal kapcsolatban (pl. választ keresnek arra, hogy miért más Nyugat-Európa és Kelet-Ázsia tengerpartjának éghajlata).

A tankönyv szövegének ilyen elvek érvényesítésével és ilyen eljárásokkal történő hasznosítása változatosságot visz a frontális munkaforma keretébe. A módszer alkalmazására azonban csak indokoltan, megfelelő szakmai és metodikai körülmények között kerüljön sor!

d) Nem elhanyagolható lehetőségeket nyújt a tanulók aktivizálása a tankönyvekben általában kiegészítő anyagként feltüntetett olvasmányok tárgyalása, amellyel a pedagógus

- felkeltheti az érdeklődést a földrajzi tárgyú írások iránt,
- részben kielégítheti a tanulók egy részének magasabb igényeit,
- mindezzel eleget tesz a differenciált foglalkoztatás elvárásának.

A megfelelő felkészüléstől, szervezéstől, irányítástól függ, hogy a gondolategységként tárgyalt olvasmány feldolgozása során valóban sor kerülhessen a lényeges ismeretek kiemelésére, nevelési feladatok (hazaszeretet, környezetvédelem, természetszeretet stb.) teljesítésére, az értelmes olvasás képességének fejlesztésére.

2. Azzal kapcsolatban, hogy a tanulók otthon vagy a napközitthonban a tankönyv felhasználásával emlékezetükbe védik az iskolában már közösen feldolgozott ismeretanya-

got, az eredményes tevékenység érdekében a pedagógus a következőkre hívja fel a figyelmet:

A tanulók a tankönyv minden kérdését válaszolják meg, s ez kiemelten vonatkozik az összefoglaló kérdésekre.

A tanulók minden egyes elolvasás alkalmával mutassanak meg a térképen mindent, amit lehet, s a tanult földrajzi objektumok topográfiai helyzetét szavakkal is igyekezzenek meghatározni.

A tankönyv ábráinak, képeinek, valamint a munkafüzet megoldott és megoldásra váró feladatainak tartalmát gondolják át, és kapcsolják a szöveg által nyújtott ismeretekhez.

A pedagógus ne elégedjen meg a verbális leckemegoldással, szoktassa tanulóit az értelmes, gondolkodó tanulásra, a lényeg meglátására, és ennek értelmesen megfogalmazott elmondására.

Új tankönyvek, új koncepció?

A földrajzoktatás számára az 1962-es reformterv alapján készült általános iskolai és középiskolai tankönyvek szerzői és szerkesztői alakították ki azt a koncepciót, amely szerint az ismereteket közlő szövegbe, valamint az ábrák és képek aláírásába ékelt kérdésekkel, feladatokkal a tanulók munkáját aktivizálni kívánták. A korábbiaknál kiemelkedőbb szerepet szántak a tanítási egységek anyagát bevezető és lezáró kérdéssoroknak, a kiegészítő ismereteket nyújtó, kisebb-nagyobb terjedelmű olvasmányoknak, továbbá a nyomdatechnika segítségével történő szövegkiemeléseknek.

Ezek érvényesülése megmutatkozik az 1978-as tanterv életbelépését követően megjelent tankönyvekben is. Ezzel a tankönyv szerepe a tanítási-tanulási folyamatban a pedagógustól függően továbbra is meghatározó maradt.

Az utóbbi években az alternatív tankönyvek megjelenésével összefüggésben hangzottak el olyan vélemények, amelyek szerint a tankönyv szerepe csupán az ismeretközlésre és az elsajátított ismeretek rögzítésére korlátozódik. Ennek megfelelően a tanterv által előírt, annak szellemében összeállított ismeretanyag legfeljebb a bevezető és összefoglaló kérdésekkel egészüljön ki. A tanítási órán az ismeretek feldolgozásában maradéktalanul érvényesüljön a pedagógus aktivizáló szerepe.

Ennek a hatvanas évek előtti tankönyvi koncepciónak újbóli megjelenése, a munkafüzet ugyancsak javasolt megszüntetésével együtt, vitathatatlanul visszalépést jelentene a földrajzoktatásban. A taneszközök (kiemelten a tanulók aktivizálását szolgáló tankönyv és munkafüzet) semmi esetre sem csökkentik a pedagógus szerepét, inkább lehetőséget biztosítanak arra, hogy a tanítási-tanulási folyamatban a tanár és a tanulók tevékenységének párhuzamosságával színesebb, változatosabb, eredményesebb legyen a földrajzoktatás.

IRODALOM

Báthory Zoltán: Tanítás és tanulás. Tankönyvkiadó, Budapest, 1985.

Kormány Gyula: Az önálló tanulói munka a földrajzoktatásban. Nyíregyháza, 1993.

Köves József-Sikó Ágnes: A földrajz tanítása. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980.

Lénárd Ferenc: Képességek fejlesztése a tanítási órán. Tankönyvkiadó, Budapest, 1982.

Nagy Sándor: Didaktika. Tankönyvkiadó, Budapest, 1967.